

Razmišljanje o vključevanju prostorskega (krajinskega) vidika v območno gozdnogospodarsko načrtovanje

Janez POGAČNIK*

Izvleček

Pogačnik, J.: Razmišljanje o vključevanju prostorskega (krajinskega) vidika v območno gozdnogospodarsko načrtovanje. *Gozdarski vestnik*, št. 3/1990. V slovenščini s povzetkom v angleščini, cit. lit. 14.

Avtor opredeli strokovne osnove, ki naj bi služile gozdarstvu za vključevanje v urejanje in planiranje prostora. V ta namen podaja metodologijo za ovrednotenje gozdnatega prostora za raven območja, kar bi omogočilo aktivno varstvo gozdov na republiški in občinski ravni.

Podaja tudi usmeritev za razvoj gozdov in krepitev izjemno poudarjenih splošno koristnih vlog gozdov.

Synopsis

Pogačnik, J.: Reflections on the Integrating of Space (Environmental) Aspect into the Regional Forest Managing Planning. *Gozdarski vestnik*, No. 3/1990. In Slovene with a summary in English, lit. quot 14.

The author defines professional bases which should enable forestry to participate in space arranging and planning. For this purpose, the evaluation methodology of forest space as regards the strategic level of the region is presented, which would enable active forest protection at the level of republic and commune.

The orientation concerning forest development and the strengthening of extremely emphasized forest functions of general benefit are also presented.

1. UVOD

Gozdovi pridobivajo pomen zaradi večnamenske vloge, ki jo spodbuja družbeni razvoj. Ker potrebe po splošnokoristnih funkcijah gozdov naraščajo različno, zahtevajo gozdovi ločeno obravnavo po pomenu in namenu in tudi prilagojeno gozdno gospodarjenje na osnovi ovrednotenja funkcij gozdov v prostoru. Hkrati se moramo in moremo s konkretnim strokovnim delovanjem aktivneje vključevati v sistem družbenega planiranja in tako z drugimi porabniki prostora uveljaviti usklajen razvoj gozdov.

Čeprav znanje o vlogi in pomenu splošno koristnih funkcij gozda zaradi njihove narave ne omogoča enakovredno kvantificirano obdelati stanja, analize in sinteze, kot je uveljavljeno za lesnoproizvodno funkcijo, moramo doseženo stopnjo vedenja le vključiti, tako da bi uveljavili enotnejša strokovna stališča pri usklajevanju različnih interesov v prostoru. V ta namen moramo uporabiti

obstoječa strokovna gradiva, dodati nekatere strokovne dopolnitve in tehnična navodila ter poučiti strokovne delavce, da se to področje pri območnem načrtovanju vključi v sistem.

Pri razmišljanju bomo obdelali problematiko, podali metodo dela in opozorili na vsebino, ki jo ima gozdarstvo za strokovno podlago pri vključevanju v urejanje in planiranje prostora. Pri teh obdelavah je predlagan postopek ovrednotenja gozdnatega prostora, ki naj bi strokovno predstavil prednostna območja za gozdarstvo, kje so nasprotja in kako jih je treba enotneje reševati. Na osnovi ovrednotenega gozdnega prostora morajo nato načrti določiti strategijo in usmeritev za krepitev in razvoj splošnokoristnih funkcij gozdov.

Tako bomo v ovrednotenje gozdnatega prostora vključili okvirno vrednotenje funkcij gozdov, kar bomo dopolnili z doslednejšimi merili v gozdpodarski enoti (dejansko vrednotenje) oziroma s podrobnim ovrednotenjem prostora za potrebe izvedbenih prostorskih dokumentov.

* Mag. J. P., dipl. inž. gozd., Splošno združenje gozdarstva Slovenije, 61000 Ljubljana, Miklošičeva 38, YU.

2. OPREDELITEV PROBLEMATIKE

Urejanje in načrtovanje rabe prostora je sredstvo za usklajevanje in uravnavanje vseh odnosov med naravo in družbo. Gozdovi spadajo med tiste razvojne dejavnike, ki služijo hkrati kot eden redkih obnovljivih naravnih virov za proizvodnjo in so nepogrešljiv sestavni del okolja.

Gospodarjenje z gozdovi temelji na načelu trajnosti vseh funkcij gozdov. Da bi uveljavili večnamenski gozd, so v gozdno-gospodarske cilje vključeni: cilji proizvodne narave, okoljetvorni cilji in kulturno pogojeni cilji. Gozdovi kot dobrina splošnega pomena so predmet načrtovanja pod posebnimi pogoji, ki jih določa zakon o urejanju prostora. V ta namen morajo biti pravilno ovrednoteni že v strokovnih podlagah za pripravo planov, v procesu načrtovanja pa varovani, le izjemoma uporabljeni za druge namene.

Za uveljavljanje in usmerjanje dinamičnih procesov v skladu z večnamensko vlogo gozdov in gozdarstva v družbi in prostoru moramo v gozdno-gospodarske načrte območij vključiti strokovne podlage za urejanje gozdov in načrtovanja gozdarstva v prostoru na republiški in občinski ravni. Zato je treba ovrednotiti gozdnate prostore, kar naj bi služilo za strateške opredelilne razvoja gozdarstva in vključevanja vloge in pomena gozdov za urejanje prostora.

Za tako ovrednotenje gozdnatega prostora naj bi opravili:

- inventarizacijo izraženih in strokovno ugotovljenih potreb po gozdnih funkcijah;
- vrednotenje gozdnih funkcij, ki bi omogočilo izločitev gozdov posebnega pomena;
- pripravo strokovnih podlag za območje gozdov, območje varovalnih gozdov, območje gozdov s posebnim namenom in vplivnega območja gozdov;
- strokovni predlog prednostnega območja za gozdarstvo;
- ugotovitev konfliktov (obstoječe škodljive obremenitve gozdov, načrtovani veliki posegi¹ v gozdni prostor);
- predlog izhodišč za reševanje nasprotij in usmeritev za usklajevanje razvoja ter krepitev vseh, zlasti pa izjemno poudarjenih splošnokoristnih funkcij.

Tako ovrednotenje gozdov v prostoru bi služilo za:

- ustreznejšo obdelavo gozdnogospodarskih ciljev, pomoč pri oblikovanju gospodarskih razredov in prilagojene usmeritve za gospodarjenje na območjih, kjer so poudarjene splošnokoristne funkcije;
- enotnejše obravnavanje prostorske problematike po območjih in s tem uveljavljanje stroke pri urejanju prostora;
- neposredno vključevanje gozdarstva pri oblikovanju in negi krajine ter uravnavanje biološkega ravnotežja.

3. METODE DELA

V skladu s sprejetimi »Stališči in smernicami o temeljnih nalogah gozdarstva pri prostorskem planiranju« (13), ki jih je sprejela SIS za gozdarstvo SRS, bomo uporabili dosedanje domače in tuje izkušnje. Pri tem se ne bomo poglobljali v teoretična izhodišča in sistematična navajanja osnovnih razlag ali že uporabljenih različnih metod. Navedli bomo le nekatere pomembnejše vire, na osnovi katerih je mogoče razložiti vsebino, uporabo meril in tehniko dela za pripravo strokovnih podlag. Kljub številnim odprtim vprašanjem, je posebna delovna skupina v ZR Nemčiji že l. 1974 pripravila:

- navodila za gozdarsko okvirno planiranje (12) in
- navodila za kartiranje gozdnih funkcij (14) kot pripomoček gozdarstvu za vključevanje v prostorsko načrtovanje, nego krajine in naravovarstvo.

Za potrebe načrtovanja na republiški ravni je nastala študija o vrednotenju gozdnega prostora v SR Sloveniji po varovalnem in lesnoproizvodnem pomenu na osnovi naravnih razmer (Košir, 1976). Vrednotenje temelji na proučevanju in kartiranju gozdnih združb. V prispevku »Problematika valorizacije funkcij gozdnega prostora« (Anko,

¹ Pojem veliki, zahtevni posegi v prostor rabimo za označevanje posegov, ki so pomembni za vso republiko s stališča urejanja prostora. To so posegi, ki neposredno ali s svojimi prostorskimi in ekološkimi vplivi posegajo na območje več občin, kakor tudi posegi, ki imajo lahko negativne vplive na bližnjo okolico in jih zaradi tega nobeno okolje ne sme sprejeti prostovoljno (Premzl, 8. Sedlarjevo srečanje, 1987).

1978) so združena spoznanja omenjenih del, obogatena še z nekaterimi viri in z določili takrat veljavne zakonodaje s področja gozdov, vode in naravne ter kulturne dediščine. Seminarsko gradivo »Problematika vnašanja tujkov v gozdni prostor (BF, 1987) daje opredelitev posegov v gozd in pregled pomembnejše zakonodaje s tega področja. Analizira število, vrsto in obseg posegov v gozdni prostor od l. 1981-85 v Sloveniji in daje kratek pregled domače in tuje literature s tega področja. Objavljen je tudi že pregled večnivojskega načrtovanja in nakazana povezava s krajinskim načrtovanjem in družbenim planiranjem (Pogačnik, 1988). V neobjavljenem gradivu so opisane zadeve in posebne naloge gozdarja pri negi krajine na osnovi dosedanjih izkušenj s področja urejanja prostora (Pogačnik, 1986).

Obsežnejša strokovna dela so zbrana še v zborniku seminarja »Varovalnost gozdov v Sloveniji« (8), v zborniku seminarja »Estetska funkcija gozdov« (9), v zborniku seminarja »Učne poti« (19) in v zborniku seminarja o dediščinsko-varstveni funkciji (14); oblikovani in opisani so sistem ter faze načrtovanja gozdne rekreacije (Pogačnik, 1989). Na seminarju v Topolšici (1989) si bili podani osnovni pojmi in faze okvirnega ovrednotenja funkcij gozdov za območje in gospodarsko enoto. Iz vseh teh gradiv bi v tej fazi izdelave območnega načrta morali vključiti prostorsko problematiko kot sestavni del pri opisu in analizi stanja v območju, pri opredeljevanju ciljev in določanju usmeritev razvoja tako, da bi delno priredili obstoječe podatke in odgovorili na osnovna vprašanja:

- kako ugotoviti primernost (pomembnost) gozdnih površin;
- kako ugotoviti občutljivost (ranljivost) gozdnih funkcij;
- kako uravnavati ustrezen razvoj in krepitev vseh funkcij.

Tako bi tudi pridobili strokovne podlage za prostorske načrte na republiški in občinski ravni.

V ta namen bi:

- opravili okvirno vrednotenje za lesno-proizvodno funkcijo, prehrambeno funkcijo za divjad in varovalno funkcijo že z razvrščanjem izraženosti posamezne funkcije

po vnaprej določenih kriterijih za vsa območja;

- za vse druge okoljetvorne funkcije gozdov bi skušali določiti le območja izjemno (nadpovprečno) poudarjene posamezne funkcije, in sicer v dveh stopnjah:

1. funkcija določa sistem gospodarjenja in

2. funkcija vpliva na gospodarjenje;

- pri kulturno pogojenih funkcijah gozdov bi ostali na stopnji inventarizacije izraženih družbenih ali strokovnih potreb. Izjema pri tem bi lahko bila rekreacijska funkcija gozdov, saj bi za določena ožja območja v nekaterih gozdnogospodarskih območjih že morali ovrednotiti tudi rekreacijske možnosti.

Po enotnih usmeritvah in na kartah z enako podrobnostjo (reambulirane fotografske karte M 1 : 25000) prikažemo vse kategorije gozdov (sinteza opravljene inventarizacije in vrednotenja funkcij) glede primerčnosti ali ranljivosti gozdnih površin in na ta način pokažemo na obstoječe ali možne konflikte v prostoru ter podamo usmeritev za usklajen razvoj vseh funkcij v prostoru.

4. STROKOVNE OSNOVE GOZDARSTVA ZA VKLJUČEVANJE V UREJANJE IN PLANIRANJE PROSTORA

Območni gozdnogospodarski načrt je neposredna strokovna podlaga za dolgoročne družbene plane na republiški in občinski ravni pri usklajevanju različnih interesov v procesu planiranja. Zato mora območni načrt dati optimalno osnovo za razvoj gozdov in gozdarstva, hkrati pa tudi v vse strokovne osnove, ki bodo pomagale v procesu družbenega in prostorskega planiranja ustrezno vključiti vlogo in pomen gozdov v prostoru. Za prostorsko načrtovanje in planiranje je treba poleg opisnega dela o stanju gozdov, ciljnih usmeritvah (glej vir 13) tudi za kartografski del pripraviti:

1. na republiški ravni:

- seznam gozdov posebnega pomena, in to v obliki predloga območja gozdov, v katerem so izločeni: trajno varovalni gozdovi (varovalni gozdovi I) in gozdovi s posebnim namenom (republiškega pomena¹);

- prikaz poškodovanosti zaradi imisij po gozdno gospodarskih območjih z izločitvijo ožjih območij (večji kompleksi), kjer so gozdovi uničeni ali tako poškodovani, da so uničene ali ogrožene tudi njihove splošnokoristne funkcije;

- predlog območij večjih kompleksov degradiranih gozdov (Kras in degradirani gozdovi v večjih kompleksih, npr. večji od 10 ha);

2. na občinski ravni:

- predlog območij trajno varovalnih gozdov (varovalni gozdovi I);

- predlog območij, kjer je vsestransko poudarjena varovalna funkcija gozdov (varovalni gozdovi II);

- predlog območij gozdov s posebnim namenom;

- predlog območij, kjer bi bile splošnokoristne funkcije najmanj prizadete s posegom v gozdni prostor (najnižja stopnja ranljivosti gozdnega prostora);

- seznam območij s površinami v zaraščanju s predlogom za razmejitev med gozdni in kmetijskimi površinami;

- predlog območij, kjer je treba izdelati podrobnejše ovrednotenje gozdnega prostora;

- predlog območij, kjer so gozdovi ogroženi ali propadajo;

- predlog območij za premeno degradiranih gozdov (degradirani gozdovi, primerni za premeno);

- predlog idejnih tras za odpiranje gozdov z gozdni cestami;

- strokovni predlog prednostnega območja za gozdarstvo;

- predlog vplivnih območij, ki jih je treba vzdrževati zaradi funkcionalne navezanosti na gozd (območja, ki se ne smejo zarasti ali območja nad gozdno mejo).

5. OVREDNOTENJE GOZDNATEGA PROSTORA

Ovrednotenje gozdnatega prostora opravimo na osnovi inventarizacije izraženih in strokovno določenih potreb po gozdnih

funkcijah in okvirnega vrednotenja funkcij gozdov. Okvirno vrednotenje bo v tem času pri nekaterih funkcijah ostalo le pri oceni opravljene inventarizacije, medtem ko bomo pri določenih funkcijah opravili vrednotenje z merili na osnovi naravnih dejavnikov ali tudi družbenoekonomskih pogojev in tehničnih možnosti. Tako bi na ta način pri ovrednotenju lahko ugotovili:

- primernost ali pomembnost določene površine;

- občutljivost ali ranljivost določene površine;

- medsebojno soočenje primernosti in ranljivosti ter pripravili strokovni predlog za prednostno območje za gozdarstvo, ki bi vključeval tudi območja sočasne rabe gozdnega prostora.

5.1 Inventarizacija izraženih in strokovno določenih potreb po gozdnih funkcijah

Inventarizacijo izraženih in strokovno določenih potreb po splošnokoristnih funkcijah nam omogočajo:

- analiza dosedanjih posegov in obremenitev v gozdni prostor;

- pregled sprejetih dolgoročnih družbenih planov političnih skupnosti (občin in SRS);

- pregled strokovnih gradiv vseh dejavnosti, ki se navezujejo na gozdni prostor.

Tako lahko povzamemo iz dolgoročnih planov potrebe za območja nekaterih okoljevarstvenih funkcij (npr.: zaščitena ožja in širša območja vodnih virov – območje vodnega izvira ali podtalnice, varovalni pasovi plazišč, erozijskih območij ali snežnih plazov ipd.), prav tako so iz teh dokumentov razvidni predvidena sočasna raba za namene turizma in rekreacije (npr. rekreacijsko-turistično območje, zeleni pasovi mest) in varovana in zavarovana območja naravne in kulturne dediščine. Predvideno je varovanje infrastrukture (npr. ob letališčih, železnicah, avtocestah) ali pomembnih objektov (npr. za vojaške namene). Iz planskih dokumentov je tudi razvidno, kje so predvideni večji posegi za druge rabe prostora in kakšno vrsto prostorskih dokumentov je treba pripraviti za posamezna območja. Iz prostorskih dokumentov je treba oceniti, kako je predvideno varstvo gozdov v

¹ Republiški pomen naj bi dali tistim gozdovom posebnega pomena, ki so pomembni za vso republiko in praviloma segajo na ozemlje več občin ali služijo za namene in za potrebe zunaj občine.

okviru varstva okolja in politike varstva gozdnih površin. Sestavni del teh ocen je tudi analiza dosedanjih posegov in obremenitev v gozdni prostor.

Strokovno so zahteve in potrebe po gozdnih funkcijah določene: v gozdnogospodarskih načrtih gospodarskih enot oziroma drugih strokovnih gradivih vseh dejavnosti, ki so vezane na gozdni prostor (kmetijstvo, vodno gospodarstvo, turizem, naravovarstvo, rudarstvo, lovstvo), v strokovnih študijah za dolgoročni razvoj Slovenije in podobno.

5.2 Okvirno vrednotenje funkcij gozdov

Navedli bomo praktično že preskušena merila in metode dela za kartiranje posameznih funkcij tako, da bi bilo to mogoče dopolnjevati in razgrajevati pri podrobnejšem vrednotenju funkcij na ravni gospodarske enote ali pri izdelavi posebnih strokovnih podlag za prostorske izvedbene akte.

Pri tem izhajamo iz predpostavke, da je današnje znanje o funkcijah gozdov še pomanjkljivo. Zato naj bi bila uporabljena merila pri vrednotenju izziv za raziskovalno delo v prihodnje, hkrati pa razumljiva in sprejemljiva osnova pri reševanju prostorske problematike v tekočem obdobju. Na osnovi meril okvirno ovrednotimo funkcije na kartah kot strokovno gradivo za dokončno sintezo (končni izdelek je karta izjemno poudarjenih splošno koristnih funkcij gozdov).

5.2.1. Predlog meril za posamezne gozdne funkcije

5.2.1.1. Proizvodne funkcije

Za ovrednotenje **lesnoproizvodne funkcije gozdov** uporabljamo že znano metodologijo (Košir 1978) tako, da:

- združimo po dve kategoriji od osmih opisanih kategorij gozdov;
- navedene kategorije gozdov ustrezneje razdelimo tako, da upoštevamo kot dopolnilno merilo k združbi še stanje gozdov ali nove oblike ovrednotenja rastiščne sposobnosti (site indeks);
- upoštevamo tudi velikost strnjene gozdne površine.

Stanje gozdov upoštevamo le v primeru, če imamo degradirane gozdove. Vse te

površine razvrstimo glede na združbo (rastišče) za eno kategorijo nižje.

Velikost strnjene površine upoštevamo tako:

- da vse manjše površine (pod 10 ha), ki niso v strnjenih gozdnih površinah in nimajo značaja gozdnega sestoja, uvrstimo za eno kategorijo nižje,
- da vse površine med strnjenimi gozdovi, ki so manjše od 5 ha (po lokalni presoji), združimo v tisto kategorijo, v katero so uvrščeni sosednji gozdovi.

Tako razmejimo primerčnost (pomembnost) lesnoproizvodne funkcije v štiri stopnje:

- zelo pomembni gozdovi,
- pomembni gozdovi,
- delno pomembni gozdovi,
- nepomembni gozdovi.

Pri vrednotenju **prehrambene funkcije gozdov** praviloma evidentiramo površine, kjer ta funkcija določa sistem gospodarjenja in ki predstavljajo prednostne površine za divjad (npr. obore za gojenje divjadi, ograjena prezimovališča za jelenjad oziroma širše preseke pod daljnovodi, ki so z dogovorom določene za prednostne površine za divjad). To so površine z izjemno poudarjeno prehranjevalno oziroma zoocenološko funkcijo I. stopnje.

Na vseh območjih rajonizirane jelenjadi (pa tudi zaradi druge parkljaste divjadi) pa bi morali ovrednotiti prehrabeno kapaciteto gozdov (npr. na osnovi gozdnih združb, razvojnih faz in stanja podmladka). Na vsem območju je treba tudi določiti površine, kjer se divjad zadržuje v neugodnih prehrabnih obdobjih (zimovališča) in območja (miru) za redke varovane ali ogrožene živalske vrste. Vse te površine naj bi bile kartirane kot površine z izjemno poudarjeno prehranjevalno oz. zoocenološko funkcijo II. stopnje. Na teh površinah divjad

Opomba: Opisana dopolnilna merila (stanje in velikost gozdne površine) bi kazalo z večjo doslednostjo ali tudi podrobnostjo ali natančnostjo (site indeks) upoštevati pri razmejitvi kategorij pomembnih gozdov in delno pomembnih gozdov, če bomo želeli dobiti predlog območij, kjer bi bila s posegom v gozd najmanj prizadeta lesnoproizvodna funkcija oziroma pri določanju prednostnega območja za gozdarstvo. V I. kategoriji gozdov vključimo tudi vse semenske sestoje, ne glede na rastlinsko združbo.

vpliva na gospodarjenje in jo je treba z večjo težo upoštevati pri oblikovanju gozdnogospodarskega in tudi dolgoročnega gozdnogojitvenega cilja.

Druge gozdne proizvode, ki so vezani na določena območja in jih je treba upoštevati pri usmerjanju gospodarjenja, evidentiramo po presoji ali skušamo določiti merila (npr. gozdno združbo, stanje sestoja).

5.2.1.2. Okoljetvorne funkcije

Varovalno funkcijo gozdov vrednotimo na osnovi znane metodologije (Košir 1978) tako, da upoštevamo naslednja dodatna merila: gozdno mejo, strmino, odprta žarišča erozije, stalne snežne plazove ali robove gozdov, kjer so nevarni bočni vetrovi.

Tako določimo:

- površine, ki imajo izjemno poudarjeno varovalno funkcijo;
- površine z vsestransko poudarjeno varovalno funkcijo;
- površine s pomembno varovalno funkcijo;
- površine, kjer je varovalna funkcija najmanj ranljiva (te delno pomembna).

Površine z izjemno poudarjeno varovalno funkcijo I. stopnje so:

- vse površine, ki so po metodologiji (Košir 1978) uvrščene v I. in III. kategorijo gozda po varovalnem pomenu;
- ruševje nad gozdno mejo;
- minimalni pas (100–200 m) pod naravno ali antropogeno gozdno mejo ne glede na kartirano gozdno združbo;
- površine II. kategorije gozdov po varovalnem pomenu najbolj občutljivih gozdnih združb te kategorije, ki so lokalno določene s fitocenološkim kartiranjem;
- minimalni pas gozdov (50–100 m) ob erozijskih žariščih na območju proženja in izteka stalnih snežnih plazov ter ob robovih, kjer so nevarni bočni vetrovi.

Med površine z vsestransko poudarjeno varovalno funkcijo gozdov ali površine z izjemno poudarjeno varovalno funkcijo II. stopnje vključujemo:

- vse površine II. kategorije gozdov po varovalnem pomenu;
- vse površine na zelo strmih pobočjih, ki so večje od 10 ha, se pravi za območje pripravimo seznam subasociacij, ki so ve-

zane na zelo strma pobočja in so zelo občutljiva.

Vse druge površine lahko razmejimo po metodologiji (Košir 1978). Pomembno varovalno funkcijo imajo površine IV. in V. kategorije gozdov po lesnoproizvodnem pomenu. Delno pomembna varovalna funkcija pa je pri VI. in VII. kategoriji gozdov po varovalnem pomenu. Praviloma pomembne in deloma pomembne varovalne gozdove ne beležimo. Razmejitev rabimo le lokalno, kjer pričakujemo posege v gozd, da bi ugotovili najmanj ranljive površine. Ožja območja vodnih izvirov ali virov podtalnice ter vodnih zajetij v gozdu določimo kot gozdove, kjer je izredno poudarjena hidrološka funkcija I. stopnje. Iz dolgoročnih planov ali vodnogospodarskih osnov po presoji zaokrožimo ožjo gravitacijo.

Širša območja vodnih izvirov ali virov podtalnice ter vodnih zajetij v zaokroženi gravitaciji so gozdovi z izjemno poudarjeno **hidrološko funkcijo II. stopnje**.

Regionalni ali lokalni značaj **klimatske funkcije gozdov** se določi na podlagi smeri stalnih močnih vetrov, reliefa in velikosti naselja ali drugih objektov. Vloga in pomen se v marsičem prekrivata z zdravstveno higienko funkcijo, zato bo le izjemoma mogoče postaviti merila, da bi opredelili izjemno poudarjeno klimatsko funkcijo (npr. pas gozda 200–300 m ob gozdnem robu nevarnih vetrov).

Merila, ki naj bi omogočala presoditi pomembnost **higienko zdravstvene funkcije gozdov**, so: vrsta emitenta, jakost emitiranja oziroma stanje čistilnih naprav, oddaljenost gozda od emitenta, jakost in smer vetra ter relief. Izjemen pomen (I. stopnje) ima ta funkcija tam, kjer so v gozdu že vidne poškodbe in so praktično vse funkcije ogrožene ali uničene. To so hkrati območja za sanacijo.

Izjemna **zaščitna funkcija gozdov** se določi v pasu gozdov, ki so oddaljeni od določenega objekta ali infrastrukture in so praviloma jasno opredeljeni ali jih zahtevajo koristniki objektov. S to funkcijo bi okvirno ocenili izjemno poudarjeno funkcijo I. in II. stopnje, in to:

- pas gozdov okoli letališč (npr. 400 do 600 m);
- pas gozdov okoli avtocest (npr. 100 do

200 m), železnic, naselij ali drugih posameznih objektov na območju večjih pobočnih strmin ali močnejših stalnih vetrov;

- gozdni pasovi ali ostanki gozdov ob območju I. kmetijskega območja ali v njem.

5.2.1.3. Kulturno pogojene funkcije

Turistično rekreacijsko funkcijo gozdov lahko določimo:

- na podlagi izdelanega sistema ovrednotenja in izbranih meril (Pogačnik 1989), in to za vse ožje površine v območju, kjer so že izražene ali strokovno določene potrebe z obiskom v gozdu več kot 2 prebivalcev na 1 ha na dan (npr. zeleni pasovi mest Ljubljane, Maribora, območja rekreativno turističnih centrov za poletni in zimski turizem ali območja znanih izletišč v gozdovih ob koncu tedna);

- na podlagi empiričnih meril, in sicer:

- za gozdove za dnevno rekreacijo v radiusu 30 minut peš hoje od vseh naselij, ki imajo nad 5000 prebivalcev;

- za gozdove okoli izletišč, rekreativno turističnih centrov, počitniških naselij in podobnega, kadar imajo te-ti v svoji bližini naprave ali potovalne cilje za rekreacijo, tako da je od roba zadnjih naprav vključen viden pas (100–300 m) gozda glede na reliefne razmere ali možne zunanje vplive.

Pri okvirnem vrednotenju funkcij ni mogoče razmejiti I. in II. stopnje, pač pa je to mogoče pri podrobnejšem oz. pri izdelavi posebnega načrta za rekreacijo.

Poučno funkcijo gozdov z izjemno poudarjeno II. stopnjo namenimo gozdovom v ožjih vidnih območjih učnih objektov (npr. gozdnih učnih poti), in to okoli 100 m, odvisno od reliefa in stanja sestoja.

Kot gozdove z izjemno poudarjeno **raziskovalno funkcijo** I. stopnje določimo površine gozdnih rezervatov. Z II. stopnjo pa določimo površine raziskovalnih objektov.

Površina z **dediščinsko varovalno funkcijo** je izjemno poudarjena s I. stopnjo na površinah:

- osrednje cone Triglavskega narodnega parka,
- naravnih rezervatov,
- spominskih območij I. stopnje (v gozdu),

- ožjih območij naravnih in kulturnih spomenikov I. kategorije (pas širine okoli 50 m);
- z II. stopnjo pa na površinah:
- območja zunanje cone Triglavskega narodnega parka,
- območja krajinskih parkov,
- spominskega območja ali območja naravnih in kulturnih spomenikov II. stopnje,
- varovalnega ali zaščitnega območja biotopa ogrožene živalske ali rastlinske vrste.

Ljudsko obrambna funkcija gozdov je pomembna za vse gozdove. Izjemno poudarjeno funkcijo I. stopnje bi lahko določili v gozdovih, ki služijo za vojaške namene, II. stopnje pa v ožjih območjih streljšč.

Določanje **estetske funkcije gozdov** je subjektivno. Funkcija se tesno navezuje na rekreacijsko, poučno in spomeniškovarstveno funkcijo; te se tudi delno prekrivajo. Zato bi morali za okvirno ovrednotenje določiti le merila, na podlagi katerih dajejo gozdovi v ožjem območju značilno krajinsko podobo. To so npr. značilni logi ali območja z ostanki naravne vegetacije (kjer je gozdnatost pod 30%) v obliki otokov ali pasov, ki nimajo značaja sestojev, posamezna značilna drevesa ali skupine dreves, žive meje naravne drevesne ali grmovne vegetacije, kakor tudi večja pobočja ali ožje doline, ki jim daje vrsta gozdnih sestojev enkratno podobo.

5.2.2. Kartiranje funkcij gozdov

Vrednotenje funkcij gozdov opravimo na reambuliranih topografskih kartah M 1 : 25.000. Na teh kartah so vidna vsa uporabljena merila ali viri podatkov in jih hranimo kot strokovno dokumentacijsko gradivo pri območnem načrtu. Na karto funkcij v merilu 1 : 50.000 do merila 1 : 75.000 prenesemo le izjemno poudarjene funkcije, ločeno na dve stopnji (I, II) oziroma združeni obe stopnji (I + II), kjer pri vrednotenju nismo uspeli ločeno obravnavati obe stopnji. Ustrezno izbrana legenda za posamezne funkcije in obe stopnji pomembnosti funkcij v prostoru. Z generalizacijo podatkov na karti funkcij upoštevamo strateško raven načrtovanja tako, da je poudarjen spoznavni vidik karte.

5.3. Priprava strokovnih podlag

5.3.1. Območje gozdov in strokovni predlog za razvoj gozdov v prostoru

Območje gozdov je določeno v gozdno-gospodarskih načrtih (popis) in je usklajeno (praviloma) z dolgoročnim planom občin. Zato je treba pripraviti strokovni predlog, ki zajema:

- vse gozdne površine po gozdnogospodarskih načrtih enot, ki imajo vključeno tudi ruševje in nesporno jasno razmejitve med gozdom in negozdno površino;
- dopolnitev območja gozdov s površinami ruševja, ki so praviloma izpuščene tudi pri popisu gozdov;
- določitev območja zaraščanja;
- strokovni predlog za razmejitve, kaj bi se vključilo v gozdno površino. Težiti bi morali k temu, da vključimo v območje gozdov vse tiste zaraščajoče površine, ki bi lahko prevzele eno ali več izjemno poudarjenih splošnokoristnih funkcij gozdov ali nadpovprečno pomembno lesnoproizvodno funkcijo, glede na stanje in strukturo drevesnih vrst in rastišč. Hkrati pa bi morali vztrajati, da ostanejo nezarasle (vzdrževane) tiste površine, ki prispevajo h kakovosti oblikovane krajine, da se z njimi ohranjajo ali krepijo nekatere kulturno pogojene funkcije ali druge splošnokoristne funkcije (npr. rekreacijska, estetska, prehrabena).

5.3.2. Območje varovalnih gozdov in strokovni predlog za uveljavitev varovalnosti gozdov

S stanjem gozdov imamo dano obstoječe stanje varovalnih gozdov (razglašeni in nerazglašeni). Na podlagi opravljenega vrednotenja funkcij gozdov predlagamo, da se uveljavi enotnejše izločanje varovalnih gozdov. Zato pripravimo predlog varovalnih gozdov I in II tako, da predstavljajo ta območja sintezo opravljenega vrednotenja, pri kateri upoštevamo varovalnost gozdov v širšem smislu, tj. upoštevamo vse okoljevarne funkcije gozdov. Tako naj bi vključili v območje:

1. varovalnih gozdov I. stopnje:
 - vse površine z izjemno poudarjeno varovalno funkcijo gozdov I. stopnje;
 - površine z izjemno poudarjeno varovalno funkcijo II. stopnje, če so kot enklave

(pod 10 ha) med gozdovi, ki imajo izjemno poudarjeno varovalno funkcijo I. stopnje;

2. varovalnih gozdov II. stopnje:
 - vse površine z izjemno poudarjeno varovalno funkcijo II. stopnje;
 - vse površine izjemno poudarjenih okoljevarnih funkcij gozdov I. stopnje.

5.3.3. Območje gozdov s posebnim namenom

Podobno kot za varovalne gozdove pripravimo tudi enoten strokovni predlog za območje gozdov s posebnim namenom, ne glede na stanje po načrtih (popis). V strokovni predlog območja gozdov s posebnim namenom vključimo:

- vse gozdove, ki imajo eno ali več izjemno poudarjenih kulturno pogojenih funkcij I. stopnje;
- vse površine, ki imajo eno ali več izjemno poudarjenih splošnokoristnih funkcij (I. in II. stopnje, ker so stopnje nedeljive za raven območja gozdov s posebnim namenom);
- vse površine, ki imajo dve ali več izjemno poudarjenih splošnokoristnih funkcij II. stopnje;
- strokovni predlog površin, ki bi bile z razmejitvijo zaraščajočih površin določene za poseben namen.

5.3.4. Območje lesnoproizvodnih gozdov

V strokovni predlog območja lesnoproizvodnih gozdov vključimo:

- vse gozdne površine, ki niso vključene v strokovni predlog območja varovalnih gozdov I in II niti v območje gozdov s posebnim namenom;
- pripravljeni predlog površin za gozd, ki ga strokovno utemeljimo z razmejitvijo površin v zaraščanju, te naj bi se namenile za lesnoproizvodno funkcijo gozdov.

5.4. Prednostno območje za gozdarstvo

Na podlagi okvirnega vrednotenja funkcij gozdov lahko ugotovimo tiste površine, ki so:

- najbolj primerne ali pomembne za določeno(-e) funkcijo(-e);
- najbolj ranljive (občutljive?) zaradi posegov v gozdni prostor.

Tako bi morali v strokovni predlog za prednostno območje za gozdarstvo vključiti vse tiste gozdne površine, kjer bi bila s

posegom v gozd bistveno prizadeta ena ali več splošnokoristnih funkcij. Prav tako pa bi morali vključiti vse strnjene gozdne površine, ki so pomembne za racionalno lesno proizvodnjo. To pa pomeni, da bi praktično lahko izločili iz tega predloga le površine, ki imajo nepomembno ali delno pomembno lesnoproizvodno funkcijo in hkrati registrirane še nobene izjemno poudarjene splošnokoristne niti ne pomembne varovalne funkcije. Pomembno je, da skušamo te površine vnaprej ugotoviti na vseh tistih območjih, kjer je pričakovano (načrtovano) širjenje urbanizacije ali infrastrukture. Na ta način bi lahko predčasno usmerjali razvoj v prostoru z iskanjem alternativnih rešitev.

5.5. Ugotavljanje konfliktov

Nekateri posegi v gozd ali vplivi nanj so že povzročili v gozdu škodljive posledice ali pa so zaradi njih gozdovi izginili (bili izkrčeni). Zato moramo napraviti:

- analizo posegov v gozdni prostor;
- ugotoviti in analizirati škodljive posledice vplivov, zaradi katerih je gozd ogrožen ali je izginil.

Tako moramo določiti po obsegu in prostoru:

- območja, kjer so gozdovi ogroženi ali v propadanju (ožja imisijska območja), območja, ki so poškodovana od divjadi in območja degradiranih gozdov zaradi preteklega gospodarjenja;
- območja večjih načrtovanih posegov v gozdni prostor (na osnovi dolgoročnih prostorskih dokumentov, tj. predvideni posegi v gozd zaradi stanovanjske gradnje, industrije, infrastrukture itd.) ali pa za sočasno rabo. Vsa ta območja so območja konfliktov, za katere je treba predvideti, da se izdela podrobnejše ovrednotenje prostora, ki bi omogočalo iskanje tistih rešitev, s katerimi bi bile najmanj prizadete splošnokoristne funkcije gozdov.

5.6. Negozdne površine, funkcionalno vezane na gozd

V območju naj bi ugotovili tudi tiste površine, ki se funkcionalno vežejo na gozd in sestavljajo z njimi tudi značilno krajinsko podobo ali so pomembne za živalstvo. To so npr. površine negozdnih enklav v strnjelih gozdnih kompleksih in površine nad

gozdno mejo ter pašniki v pasu tik pod gozdno mejo.

5.7. Kartiranje strokovnih predlogov

Vsa predlagana območja je treba vrisati na karto M 1 : 25.000 in se generalizirajo na posebni gozdarski karti »Karta izločenih območij pri ovrednotenju gozdnatega prostora« v merilih 1 : 50.000 ali 1 : 75.000.

6. USMERITVE ZA RAZVOJ GOZDOV IN KREPITEV IZJEMNO POUДАРJENIH SPLOŠNOKORISTNIH FUNKCIJ GOZDOV

Z ovrednotenjem gozdnega prostora in ugotovitvijo konfliktov v gozdnem prostoru bodo prikazani izključni problemi v prostoru, ki bodo pomagali tudi pri presoji realnosti oblikovanih gozdnogospodarskih ciljev in pri oblikovanju koncepta razvoja gozdov.

Za vzdrževanje, predvsem pa za krepitev izjemno poudarjenih splošno koristnih funkcij, moramo navesti neposredne usmeritve, ki jih zahtevajo določene funkcije, zanje podati omejitve in določiti tudi, kaj je dopustno in pod kakšnimi pogoji. Ker so posamezne funkcije gozdov v različnih medsebojnih odnosih, moramo to upoštevati pri določanju gozdnogospodarskih ciljev. Praviloma zahteva večina gozdov z izjemno poudarjeno funkcijo, da pri gozdnogojitvenem cilju dosledno uveljavimo čimbolj heterogeno mešano zgradbo naravnih sestojev glede na ekološke zahteve rastišča, da določata prioriteto kvalitete nosilcev vitalnost in stabilnost, in da naj bi bila proizvodna doba bistveno podaljšana v primerjavi z drugimi gozdovi. Zato morajo biti tudi vsi ukrepi v vseh dejavnostih (gojenje, pridobivanje lesa in odpiranje gozdov) podrejeni tem zahtevam. V nadaljevanju navajamo le nekaj razmišljanj za varovalno in rekreacijsko-turistično funkcijo:

V gozdovih z izjemno poudarjeno varovalno funkcijo I. stopnje izvajamo le tako obliko in intenzivnost sečnje, ki ohranja in krepi posamezne nosilce ali skupine nosilcev varovalne funkcije. Odstranjenjo drevje (npr. zaradi sanitarne sečnje, pospeševanje določenega nosilca, zgradbe sestoj, regeneracije itd.), naj bi ostalo ali bi ga uporabili

na sami površini. Tako bi napravili ustrezní gozdni red, da odstranjeno drevje ni vir dodatnih nevarnosti, ali pa drevje porabimo za sanacijo že narušenih tal (ob jarkih in v jarkih ali na strmih pobočjih). V teh gozdovih naj bi bilo omejeno vlačenje lesa po tleh, graditi ceste ali vlake, sekati na golo ali krčiti zaradi posega drugih dejavnosti. Dovoljena naj bi bila gradnja stez za različne namene. Vse druge posege, ki bi jih zahtevali različni drugi interesi, je treba obravnavati kot izjemo in zanje morajo biti opravljena podrobnejša proučevanja.

V gozdovih z izjemno poudarjeno varovalno funkcijo II. stopnje je omejena lesna proizvodnja zaradi vsestransko poudarjene varovalne funkcije. Izbrani morajo biti najboljši ukrepi in zagotovljena mora biti brezhibna izvedba. Intenzivnost sečnje na površini mora biti nizka in razpršena, sečnja pa izvedena v času, ko so tla najbolj zavarovana. Še zlasti morajo biti omejitve pri izbiri vrste pravilnega sredstva.

V gozdovih s poudarjeno rekreacijsko turistično funkcijo moramo doseči podaljšanje proizvodne dobe in skrbnejše izvajanje vseh del. Zato moramo s posebnimi načrti ali vsaj v načrtih gozdnogospodarskih enot posebej zagotoviti:

- ohranitev najpomembnejših vrednot v gozdnatem prostoru,
- izboljšanje naravnih potencialov v pogledu ustreznega razmerja drevesnih vrst, gozdnega roba itd.,
- načrtno dograjevanje opreme za rekreacijo in bogatitev potovalnih ciljev.

Za vse strokovne podlage območij, ki so navedeni v 4. poglavju, moramo dati osnovne elemente za družbenoekonomsko vrednotenje, in sicer površino, % izgube na sečnem prirastku (etatu), % povečanih stroškov za ohranjanje in krepitev funkcij zaradi prilagojenega gospodarjenja. Ti elementi naj bi omogočili na osnovi drugih naravnih količinskih kazalcev za ta območja pripraviti materialne zahteve do drugih koristnikov funkcij, kar pa naj bi bil predmet posebne kalkulacije.

7. ZAKLJUČEK

Gozdarstvo mora prispevati svoj delež tudi k urejanju prostora, gospodarjenju z

njim in varstvu okolja. Zato je v sistem gozdnogospodarskega načrtovanja na vseh ravneh potrebno vključiti tudi ovrednotenje gozdnatega prostora. Pri gozdnem gospodarjenju v Sloveniji morajo biti jasna izhodišča in program razvoja gozdov ter njihovih funkcij, na teh osnovah bomo uspešneje uveljavljali prikazano vključevanje prostorskega (krajinskega) vidika v območno gozdnogospodarsko načrtovanje. Rezultati podane metodologije ovrednotenja gozdnatega prostora naj bi prispevali k realnejši določitvi gozdnogospodarskih ciljev v območju in zagotovili prilagojene strategije ter usmeritve na območjih, kjer so določene funkcije gozdov izjemno poudarjene. Na ta način bomo uspešneje uveljavljali v procesu planiranja tudi varstvo gozdov pri usklajevanju interesov v prostoru in tudi zagotavljali pogoje (materialne, organizacijske in kadrovske) za gospodarjenje z gozdovi tudi v breme vseh posrednih uporabnikov splošnokoristnih funkcij tako na republiški kot občinski ravni. Delo bo uspešno le, če se bomo pravočasno vključevali v procese in če bomo enotno in strokovno obravnavali ves prostor, spremljali novo nastale potrebe in tudi pred pripravo izvedenih prostorskih dokumentov dosledno opravili podrobnejše ovrednotenje gozdnatega prostora pri vseh načrtovanih posegih v gozdove.

REFLECTIONS ON THE INTEGRATING OF SPACE (ENVIRONMENTAL) ASPECT INTO THE REGIONAL FOREST MANAGING PLANNING

Summary

Forests are a restorable natural source of raw material for timber production industry and an indispensable integral part of sound environment at the same time. This multipurpose role is being put in effect in the process of planning. Therefore, forest space must be evaluated in the regional forest managing planning in such a manner that the evaluation could serve for strategic definitions of forestry development and for giving consideration to the role and significance of forests in the space in the long-term planning at the level of the republic and communes.

The evaluation of the forest space is performed on the basis of: the survey of expressed and professionally defined demands for efficiency of forests, a skeleton valorization of forest efficiency and the working out of other professional bases.

A survey makes possible:

- a review of the passed long-term social plans of political communities;
- a review of professional bases, studies etc. of all activities which are in relation to the forest space;
- an analysis of interventions and exploitation performed in the forest space up till now.

An acceptable and comprehensible criterium is selected in a skeleton valorization of forest efficiency (at least for production functions and those forming environment) or only an estimation of the survey is made. Based on professional map material of 1:25000 scale in which a skeleton valorization of individual functions was performed only extremely emphasized forest efficiency stages were brought into the map of functions in a scale of 1:50000, i.e. only those regions where forest efficiency was extremely stressed.

Other professional bases are:

- forest area and a motion for forest development in the space,
- the area of protection forests and a motion for promoting of protection forests,
- the area of forests of special purpose,
- the area of timber producing forests with which other functions of common interest are not extremely stressed,
- priority area as regards forestry,
- the least vulnerable areas,
- the establishing of conflicts and defining of areas where a detailed space valorization has to be carried out,
- non-forest areas which are functionally linked to forest.

All the stated professional bases are also presented in a special map of forest efficiency development. Thus, appropriateness or significance of a certain forest area as well as sensitivity and vulnerability were defined so that the role and significance of forests could actively be incorporated into the coordinating of interests in the space, the multipurpose role of forests could be protected, maintained and increased and also forest-managing aims could be adequately shaped.

Developmental directions and increasing of extremely emphasized forest functions of general interest ought to include the direct demands of

an individual function, restriction or concession which are required by the long-term forest development. Based on professional bases, it is realistic to expect that the following is going to be brought to effect:

- the change and supplementing of passed long-term plans,
- socioeconomic evaluation of extremely emphasized functions of general interest and
- a detailed valorization of forest space in the working out of space plans as regards their carrying out.

VIRI

1. Košir, Ž.: Zasnova uporabe prostora, gozdarstvo. Zavod SRS za družbeno planiranje in IGLG, Ljubljana 1976.
2. Anko, B.: Problematika valorizacije funkcij gozdnega prostora, Ljubljana 1978 - tipkopis.
3. Anko, B.: Valorizacija splošno koristnih funkcij gozda kot del gozdnogospodarskega načrtovanja, Topolšica 1989 - tipkopis.
4. Pogačnik, J.: Vključevanje gozdarstva v urejanje prostora, GV 1988, št. 3, str. 289-295.
5. Pogačnik, J.: Načrtovanje in planiranje gozdne rekreacije, GV 1989, št. 6, str. 241-252.
6. Pogačnik, J.: Osnovne in posebne naloge gozdarja pri negi krajine, Ljubljana 1986 - tipkopis.
7. - Problematika vnašanja tujkov v gozdni prostor, BF, Zbornik seminarja, Ljubljana 1987.
8. - Varovalnost gozdov v Sloveniji, BF, Zbornik seminarja, Ljubljana 1987.
9. - Estetska funkcija gozdov, BF, Zbornik seminarja, Ljubljana 1988.
10. - Učne poti, BF, Zbornik seminarja, Ljubljana 1986.
11. - Dediščinsko-varstvena funkcija, BF, Zbornik seminarja, Ljubljana 1989.
12. - Leitfaden zur Kartierung der Schutz und Erholungsfunktionen des Waldes (WFK), J. D. Sauerländer's Verlag, Frankfurt am Main 1974.
13. - Stališče in smernice o temeljnih nalogah gozdarstva pri prostorskem planiranju, GV 1979, št. 6, str. 257-264.
14. - Leitfaden zur Forstlichen Rahmenplanung (FRP), J. D. Sauerländer's Verlag, Frankfurt am Main 1977.